

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5 2024

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Davlatova M. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda geometriya elementlarining o'rni	348
Usmonova Q. S. Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etishning ahamiyati va samaradorli	353
Умарова З.А. “Бошлангич таълим педагогикаси”да оптимал бошлангич таълим турлари	357
Xayridinov B.K. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining boshqaruv kompetentliklarini rivojlantirishning mazmuni	363
Tilovova S.B., Matupayeva Sh.Z. Inklyuziv ta'lim amaliyotida samaradorlikka erishishning o'ziga xos imkoniyatlari	366
Абдуллаев Б. М. Имконияти чекланган бошлангич синф ўқувчилари ҳуқуқий маданиятини шакллантириш педагогик муаммо сифатида	371
Urazmetova Sh.A. Imkoniyati cheklangan yoshlarni o'qitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati	376
Kuchkinov A.Yu. Eko-steam yondashuvining tarixiy-ijtimoiy taraqqiyoti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarida ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirish	383
Jabborova O.M., To'rayeva G.T. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'z-o'zini anglash ko'nikmasini shakllantirish tizimi	388
Xolmatova G.I. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatni shakllantiruvchi topshiriqlar	396
Tilavova S.B. Boshlang'ich ta'limda steam yondashuv asosida raqamli texnologiyalar orqali bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini takomillashtirish	400
Shaxmuradova D.A. O'quvchilarda kritik va kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishning nazariy asoslari	406
Арсланова Г.Дж. Современные педагогические технологии в начальном образовании	412
Пак С.В. Методика формирования профессиональных компетенций студентов в области математического развития дошкольников	419
Абдуллаева Л.У. Формирование компетенций педагогов по взаимодействию с родителями и социальными партнёрами в ДОО	430
Мирзорахимов О.К. Что такое игра для ребенка?	438
Дониёрова Л.Х. Совершенствование методики применения феминитивов в речи у будущих учителей начальных классов	444
Джангенова Г.Э., Мубаракшина А.Р. Влияние музыкальных занятий на формирование познавательных способностей детей дошкольного возраста	450
Джангенова Г.Э., Хакимова С.Х. Формирование социального опыта, связанное с развитием нравственных качеств у детей дошкольного возраста	454
Сейтмуратова В.Ш. Формирование культуры здорового образа жизни у детей старшего дошкольного возраста в ДОУ	457

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Sarsenbaev T.T. Me'morchilik vositasida talabalarning kasbiy-estetik kompetentligini rivojlantirish	462
Xalmuratov I.T. Qoraqalpoq amaliy san'ati asosida talabalarning innovatsion faoliyatini rivojlantirish	468

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Usmonov N.B. O'quvchi shaxsining ijtimoiy munosabatlarga tayyorlash metodikasi	472
Ubaydova V.E. Yengil sanoat sohasida mutaxassis kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishda olimlarning ilmiy tadqiqotlar tahlili	476
Kamolov E.R. Noaniq to'plam prinsipidan foydalanib noaniq regulyatorlarni qurish	482
Orinbetov N.T. O'quvchi yoshlarning fuqarolik pozitsiyasining ko'rsatkichlari va darajalari	486
Matupayeva Sh.Z., Shoyusupova Sh.Sh. Talabalarining kasbiy kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda clil texnologiyasining integrativ imkoniyatlari	492
Давронова Д.С. Влияние национальных традиций на воспитание детей в узбекских семьях	497

EKO-STEAM YONDASHUVINING TARIXIY-IJTIMOIIY TARAQQIYOTI BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA EKOPEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Kuchkinov A. Yu.

*ChDPU, "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası mudiri dotsenti, pedagogika
fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

Tayanch so'zlar: boshlang'ich, ta'lim, talabal, Eko-STEAM, raqamli ta'lim, ekopedagogika, kompetentlik, rivojlanish, yondashuv, integratsiya, imkoniyatlar.

Ключевые слова: элементарный, образовательный, студенческий, Eko-STEAM, цифровое образование, экопедagogika, компетентность, развитие, подход, интеграция, возможности.

Key words: elementary, educational, student, Eco-STEAM, digital education, eco-pedagogy, competence, development, approach, integration, opportunities.

Резюме: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish o'quvchilarning ekologik ongli bo'lishlarini va barqaror dunyo uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallashlari va o'quvchilarga ekologik ta'lim berish, Eko-STEAM ta'limi fanlararo va boshlang'ich ta'lim dasturlarida ekologik kompetentligini rivojlantirish haqida fikr yuritilgan.

Резюме: Данная статья посвящена развитию экопедagogической компетентности в начальном образовании по мере того, как учащиеся приобретают экологическую осведомленность и навыки, необходимые для устойчивого мира, а также развитию экологической компетентности в программах экологического образования учащихся, междисциплинарного экологического образования и начального образования.

Summary: This article is devoted to the development of ecopedagogical competence in primary education as students acquire environmental awareness and skills necessary for a sustainable world, as well as the development of environmental competence in the programs of yenvironmental education of students, interdisciplinary environmental education and primary education.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish katta ahamiyatga yega. Bu ekologik kompetentligini oshirish, tabiiy resurslardan barqaror foydalanishga ko'maklashish va talabalarining ijodkorligini oshirishga qaratilgan yondashuv. Boshlang'ich ta'lim dasturlarida ekologik kompetentligini oshirish uchun ekopedagogik yondashuv qo'llaniladi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining IX bob. Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar. 79-modda. Davlat yoshlarning shaxsiy,

siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta'minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok yetishini rag'batlantiradi[1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Zamonaviy maktab" Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi[2] qarori loyihasi kiritilishi natijasida, zamonaviy maktablar o'quvchilarga zamonaviy o'quv va laboratoriya materiallari, darsliklar, o'quv materiallari, kompyuterlar va multimedia texnikasi bilan jihozlangan maktablar o'quvchilarga texnologiya bilan yaqindan tanishish va raqamli ko'nikmalarini rivojlantirishni osonlashtirish imkonini beradi. O'quv dasturlari va ta'lim sifatini oshirish yo'lidagi qadamdir. Talabalarning innovatsion va masofaviy pedagogik usullardan foydalangan holda yaxshi ta'lim tajribasiga yega bo'lishlari ta'minlanadi.

Boshlang'ich ta'limda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish o'quvchilarning ekologik ongli bo'lishlarini va barqaror dunyo uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallashlarini ta'minlashga qaratilgan. Ekopedagogik malaka talabalarning tabiiy dunyo haqidagi xabardorligini oshirishga va ularga barqaror dunyo uchun zarur ko'nikmalarni berishga qaratilgan. Ushbu malaka talabalarga kelajakda ekologik muammolar to'g'risida qaror qabul qilish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni yegallashga imkon beradi.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik ta'limni va eko-kompetentligini rivojlantirish maqsadida Eko-STEAM yondashuv ilmiy-pedagogik muammosini hal yetish davr talabi va zaruratini keltirib chiqargan. Bu zaruriyat mazkur tadqiqot talabalarda ekopedagogik kompetentligini va Eko-STEAM yondashuv rivojlantirish o'z yechimini kutayotgan dolzarb pedagogik muammo sifatida, Eko-STEAM yondashuvi (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) va ekologik ta'lim tushunchalari ajratilgan holda yaratilgan ta'lim yondashuvidir. Ushbu yondashuv talabalarga tabiat va ekologiya to'g'risida ma'lumot berishdan tashqari, tabiiy resurslardan barqaror foydalanishni rag'batlantirish va talabalarning ijodkorligini oshirishga qaratilgan. Agar ushbu ta'lim yondashuvining tarixiy-ijtimoiy taraqqiyotiga boshlang'ich ta'lim nuqtai nazaridan qaranganda. So'nggi yillarda tabiiy resurslarning kamayishi, atrof-muhitning ifloslanishi va iqlim o'zgarishi kabi masalalarning ahamiyati oshdi. Shu sababli, atrof-muhitga mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalash katta ahamiyatga yega. Ushbu holat boshlang'ich ta'lim dasturlarida ham o'z aksini topdi va dasturga atrof-muhitga sezgirlik va barqaror hayot mavzulari qo'shila boshlandi.

Jumladan, STEAM ta'limini rivojlantirish borasida so'nggi davlatimiz tomonidan ishlar olib borilmoqda. STEAM ta'limi talabalarning fan, texnologiya, muhandislik va matematika fanlari bo'yicha qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. STEAM ta'limi bilan bir qatorda talabalarning ijodkorligini oshirish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan.

Ekomadaniyat bu o'quvchilarda hayvonot va o'simlik hayoti, tabiiy resurslar va atrof-muhitning ifloslanishi kabi masalalar to'g'risida xabardor qilishga qaratilgan. Ekologik ta'lim boshlang'ich ta'lim dasturlariga kiritilgan bo'lsa-da, Eko-STEAM yondashuvi bilan yanada takomillashadi.

Eko-STEAM yondash, ekologik ta'lim tushunchalarini birlashtirish orqali paydo bo'ldi. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror hayot ko'nikmalarini va atrof-muhitni anglashni ta'minlashga qaratilgan.

Boshlang'ich ta'limning milliy dasturlariga Eko-STEAM yondashuvi o'quvchilarga boshlang'ich ta'lim milliy dasturlarida tabiiy fanlar haqida ma'lumot olish, texnologiyadan tabiiy dunyo bilan uyg'unlikda foydalanish va axloqiy jihatdan to'g'ri qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Eko-STEAM yondashuvidan foydalanib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik ongini rivojlantirishga qaratilgan. Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilari barqaror hayot uchun zarur bo'lgan malakalarga yega bo'lish orqali kelajakka yaxshiroq tayyorgarlik ko'rishlari mumkin.

Eko-STEAM yondashuvi ekologik ta'lim tushunchalarini yanada kengaytiradi. STEAM kurslari va texnologiyalarini ekologik ta'lim bilan birlashtiradi. Ushbu yondashuv san'at va dizayn yelementlarini ham o'z ichiga oladi. Eko-STEAM yondashuvi bilan talabalar dizayn va badiiy ko'nikmalarga yega bo'lish, shuningdek, Eko-STEAM yondashuvi bilan yerishadigan ko'nikmalarga yega bo'lish orqali yanada yaxlit ta'lim tajribasini boshdan kechiradilar.

Eko-STEAM yondashuvi talabalarga tabiiy dunyo haqida bilim berish, ekologik ongni yegallash, barqaror hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallash, ijodiy va tanqidiy fikrlay olish, shuningdek, talabalarning dizayn va badiiy mahoratini oshirishga qaratilgan, bu yesa talabalarga ekologik ongli shaxs bo'lish yo'lida ko'p qirrali rivojlanishni namoyish yetishga imkon beradi.

Eko-STEAM yondashuvi bilan talabalar ekologik muammolarni hal qilish uchun STEAM vositalari, dizayn va badiiy vositalar bilan birgalikda ishlaydi. Masalan, tabiatni muhofaza qilish loyihasi doirasida talabalar o'zlarining tabiiy yashash joylarini himoya qilish uchun sun'iy yashash joylarini loyihalashlari

yoki suv tanqisligini boshdan kechirayotgan mintaqa uchun suvni tejaydigan texnologiyalarni loyihalashlari mumkin.

Eko-STEAM yondashuv (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) ta'limi, ekologik ta'lim va ajratilgan san'at, dizayn yelementlaridan iborat innovatsion pedagogik yondashuvdir. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror hayot ko'nikmalarini berish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish va ularning ijodkorligini oshirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvdan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun juda foydali.

Eko-STEAM yondashuvi talabalarga amaliy o'rganish tajribasini beradi. Talabalar o'quv jarayonida tabiiy resurslardan foydalanish, qayta ishlash, yenergiya tejash kabi mavzularni o'rganadilar. Ushbu yondashuv yordamida talabalar atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror hayot, innovatsiyalar, tadbirkorlik va texnologiyalardan foydalanish to'g'risida xabardor qilinadi va ularning kelajakdagi yetakchilar sifatida o'qitilishi ta'minlanadi. Eko-STEAM yondashuvidan foydalangan holda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekopedagogik kompetensiyalari yaxshilanadi, shu bilan birga o'quvchilarning texnologiyasi, dizayni, san'at va muhandislik ko'nikmalari ham yaxshilanadi. Ushbu yondashuvdan foydalanish talabalarning keng qamrovli ta'lim olishlari va yaxshi ta'lim tajribasini taqdim yetishining dalili sifatida qaralishi mumkin.

Natijada, Eko-STEAM yondashuvi STEAM, ekologik ta'lim va badiiy dekonstruksiya yelementlarini birlashtirib, talabalarga fan, texnologiya, muhandislik, matematika, tabiat dunyosi haqidagi bilimlar, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, dizayn va san'at kabi bir qator ko'nikmalarni yegallashga imkon beradigan ko'nikmalar. Ushbu yondashuv talabalarning ekologik jihatdan ongli shaxs bo'lib o'sishiga yordam beradi va STEAM, ekologik ta'lim, dizayn va san'at kabi sohalarida qiziqish va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik kompetentligini rivojlantiradi.

Eko-STEAM ta'limini ommalashtirish talabalarning fan, texnologiya, muhandislik va matematika fanlari bo'yicha qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan. Eko-STEAM ta'limi bilan bir qatorda talabalarning ekopedagogik kompetentligini rivojlantiradi. Eko-STEAM yondashuvi, san'at va dizayn kabi yelementlarni ekologik ta'lim bilan birlashtirib, talabalar fan, texnologiya, muhandislik, matematika, dizayn, san'at, tabiiy dunyo, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, barqaror hayot va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik ta'lim uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga yega bo'lish imkoniyatiga yega bo'ladilar. Ushbu yondashuv talabalarga kelajakda duch

keladigan muammolarni bartaraf yetish uchun zarur ko'nikmalarni berishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Eko-STEAM yondashuvi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekopedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish va STEAM, badiiy, dizayn va ekologik ta'lim sohalarida ularning mahoratini oshirish nuqtai nazaridan innovatsion yechimdir. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror yashash uchun zarur ko'nikmalarni yegallashga va kelajakdagi ekologik muammolarni bartaraf yetish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni yegallashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023 yil 30 aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovozi berish orqali qabul qilingan. <https://lex.uz/docs/6445145>. 01.05.2023 y., 03/23/837/0241-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy yetish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ – 3931-son Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5863-son farmoni Toshkent, 2019-yil 30-oktyabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2022 yildagi PF-134-son farmoni.
5. Yuldashovich K. A. STEAM integrated yeducational technology in yenhancing yeco-learning yeffectiveness //Yeuropean International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 01-05.
6. Kuchkinov AY Boshlangich sinf oquvchilarini tabiatni yezozlash ruhida tarbiyalash //Oqituvchilar uchun metodik qollanma–T.; "Fan va texnologiya. - 2012. - T. 88.
7. Sousa, D. A., & Pilecki, T. (2013). From STEM to STEAM: Using brain-compatible strategies to integrate the arts. Thousand Oaks: Corwin Press.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 5

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 09.09.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Janaberegnova A.J. Mustaqil ishlarni tashkil etishning tashkiliy mexanizmlariga oid tadqiqotlar nazariyasi	177
Xudayqulova F.B. Pedagogik faoliyatda kasbiy madaniyatning xususiyatlari	189
Фозилов Б.З. Кар ва заиф эшитувчи 5-7-синф ўқувчиларининг фуқаролик компетенциясини шакллантиришда лойиҳа методидан фойдаланиш йўллари	195
Orinbetov N.T. Akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning didaktik ta'minoti	199
Nizamova M. N. Axborotlashgan zamonaviy jamiyatda bo'lajak menejerlar kasbiy mobilligini rivojlantiruvchi ta'limni tashkil etish	204
Kadirova G.X. Ta'lim jarayonida varativ o'quv topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlari	209
To'raqulova M.Q., Fatullayeva S.I. Xorijiy tajribalar asosida oliy muhandislik maktabi faoliyatini tashkil etish orqali yaratuvchi magistrnlarni tayyorlash metodikasi	214
Yuldashev S.N. Loyihaga asoslangan ta'lim jarayonni tashkil etish metodikasi	224
Куньянин Л. Создание методического инструментария для развития экологической компетентности у будущих переводчиков и использование современных инноваций при его реализации	228

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Ibragimova D.I. Isajon Sul-tonning tarixiy hikoyalari tematikasi	233
---	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Тажетдинова Г.А. Жоқары билимлендириўде жасалма интеллекттен пайдаланыў зэрүрлиги ҳәм машқалалардың шешимлери	239
Teubaeva G.S. Oliy ta'lim tizimiga sun'iy intellektni joriy etish	248
Toxirov F.J. Talabalarning mobil ilovalarni ishlab chiqishga oid kompetentligini rivojlantirishda simulyatsiya va virtual muhitlardan foydalanish imkoniyatlari	254
Бўронова Г.Ё. Виртуал робототехника тўғарақларини ташкил этишда замонавий ўқув платформаларидан фойдаланишнинг амалий имкониятлари	259
Djumayev J.M. Robototexnika darslarida talabalarni ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish masallari	267
Axmedov A.B. Professional ta'limda raqamli transformatsiyaning ahamiyati	275

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Oteniyazova P.E. Qaraqalpaq xalq awızeki kórkem dóretpelerinen biri bolğan jumbaqlar tiykarında balalardıń til ósiriwin rawajlandırıw	282
Ochilov F.I. O'quvchilar tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirishning individual ta'lim amaliyoti	286
Jabborova O.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining 5 ijtimoiy-emotsional ko'nikmalari mazmuni	291
Tashpulatova D.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tarbiya asoslarini o'zlashtirishini tashhislash metodikasi	299
Sayliyeva M. M. Tabiiy fanlar turkumini o'qitish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kristizim ko'nikmasini shakllantirish	304
Artikova N. Sh. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish	314
Egamonova G.A., Zikirova D. Sh. Boshlang'ich ta'limda darslarni steam, stem технологиялари asosida tashkillashtirishga innovatsion yondashuvlar	320
Kenjayeva F.Sh. Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik va psixologik qobiliyatlarini shakllantirish ta'lim muammosi sifatida	325
Sulaymanova M.P. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fanining o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish metodikasi (xususiy maktablar misolida)	332
Narimbetova Z.A., Asqarova N.J. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni matematik savodxonligini oshirishda matematik diktantlardan foydalanish	337
Мамбеталиев Қ. А. Бошланғич синфда ўқувчининг ёзма нутқини ривожлантириш	341

ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH

Artikova N. Sh.

*Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
amaliyoti kafedrasida o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: kompetentlik, kommunikativ, kommunikativ kompetentlik, kommunikativ bilim, kommunikativ qobiliyat, kommunikativ ko'nikma, muloqot malakalari, ijtimoiy idrok, shaxslararo munosabatlar, kasbiy kompetentlik sifatlar.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативность, коммуникативная компетентность, коммуникативные знания, коммуникативные способности, коммуникативные навыки, коммуникативные навыки, социальное восприятие, межличностные отношения, профессиональная компетентность качества.

Key words: competence, communicative, communicative competence, communicative knowledge, communicative ability, communicative skills, communication skills, social perception, interpersonal relations, professional competence qualities.

Резюме: Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi tahlil qilinadi.

Резюме: В современной системе образования важно формирование коммуникативных компетенций учащихся. В данной статье будет проанализирована методика развития этих компетенций на основе современных педагогических подходов.

Summary: In the modern education system, developing students' communicative competencies is of great importance. This article analyzes the methodology for developing these competencies based on modern pedagogical approaches

Zamonaviy ta'lim makonida muloqot jarayoniga, ayniqsa, uning kommunikativ tomoniga taalluqli ijtimoiy-psixologik muammolar alohida ahamiyatga ega Rivojlanayotgan shaxsga ijtimoiy qabul qilish, tan olish, hurmat qilish ehtiyojlarini ro'yobga chiqarishga imkon beradigan jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydigan eng muhim sifat xususiyati kommunikativ qobiliyatdir. Kommunikativ kompetentsiyaning o'ziga xos xususiyati ijtimoiy muhitning o'zgaruvchan sharoitida muvaffaqiyatli individual faoliyatni shakllantirish qobiliyatidir. Shuning uchun uni o'rganish zamonaviy ta'limning

asosiy yo'nalishlaridan biridir, chunki jamiyat odamlardan yuqori darajadagi kommunikativ madaniyatni talab qiladi.

Umumiy ta'lim bosqichida shaxsning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning ahamiyati, shuningdek, o'quvchilarning o'zini o'zi anglash va qadriyatlar tizimini shakllantirishning murakkab jarayonlari bo'lgan yangi yosh davriga - o'smirlik davriga o'tishi bilan belgilanadi, amalga oshiriladi va jamiyat bilan munosabatlarning yangi turini belgilab berdi. Biroq, bir qator psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, asosiy o'rta maktabning o'quv jarayonida o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyaga erishishini ta'minlaydigan ish uslublari va shakllari tizimi mavjud emas.

O'smirlarda kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun o'quv suhbatlari, dars mazmuni ustida ishlash usuli sifatida ham, o'qishni tashkil etish shakli sifatida ham tushuniladigan ajralmas manbaga aylanadi. Kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqot doirasida amalga oshiriladi. Ta'lim jarayonida va darslarda suhbatni tashkil etish zamonaviy maktablar uchun juda dolzarb vazifadir, chunki yangi texnologiyalar va yondashuvlar o'qituvchilar va talabalarni suhbat o'tkazish, og'zaki muloqotni rivojlantirish va muloqot qilish qobiliyatiga qaratadi.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish kontseptsiyasi shaxsiy hayotiy munosabatlarni shakllantirish uchun yangi ijtimoiy talablarni belgilaydi. Ta'lim natijalarini baholashni o'quvchilarning "kompetensiyasi" va "kompetentligi" tushunchalariga qayta yo'naltirish mavjud. "Kompetensiya" tushunchasi o'quvchining egallagan bilimlari, uning intellektual va hayotiy tajribasi, kognitiv faoliyati va o'quv amaliyoti natijasida shakllangan qadriyatlari va moyilliklari asosida mustaqil ravishda amalga oshiriladigan qobiliyatdir. Kompetensiya insonning shaxsiy fazilatlarining butun majmuasini, shu jumladan nafaqat kognitiv va operatsion-texnologik tarkibiy qismlarni, balki motivatsion, axloqiy, ijtimoiy va xulq-atvorni ham o'z ichiga oladi. Kompetensiya - bu o'quv yoki boshqa bilish faoliyati jarayonida shakllanadigan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisidir.

"Kommunikativ kompetensiya" tushunchasi ichki resurslar (bilim va ko'nikmalar) mavjud bo'lganda boshqa odamlar bilan samarali aloqalarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyati sifatida talqin qilingan. Jukovning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetensiya - bu shaxsning psixologik xususiyati bo'lib, u odamlar bilan muloqotda yoki odamlar bilan zarur aloqalarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Shu tarzda tushuniladigan kommunikativ kompetensiya tarkibi insonda kommunikativ jarayonlarning

muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va ko'nikmalar to'plamini o'z ichiga oladi

Shunday qilib, kommunikativ kompetentsiya - bu vaziyatga moslashishni va og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalaridan foydalanish erkinligini, boshqa shaxsning ruhiy holatini va shaxsiy tarkibini yetarli darajada aks ettirish, uning harakatlarini to'g'ri baholash va ular asosida bashorat qilish qobiliyatini ta'minlaydigan ajralmas shaxsiy sifatdir. idrok etilgan shaxsning xulq-atvorining xususiyatlari. Shaxsning kommunikativ qobiliyati asosan odamlar o'rtasidagi muloqot tajribasi asosida shakllanadi va bevosita o'zaro ta'sir sharoitida shakllanadi. Ontogenezda kommunikativ kompetentsiyaning rivojlanishi aqliy va umumiy faoliyatning tabiati va yo'nalishi rivojlanishi bilan sodir bo'ladi. Shaxsning kommunikativ faoliyatining tabiati uning kommunikativ qobiliyatiga, u tan oladigan kommunikativ qadriyatlarga, uning motivatsiyasi va muloqot ehtiyojlarining o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq.

Kommunikativ kompetentsiya uchta komponentdan iborat kompleks ta'limdir: hissiy-motivatsion, kognitiv va xulq-atvor komponentlari. Hissiy va motivatsion komponent ijobiy aloqalarga bo'lgan ehtiyoj, kompetentsiyani rivojlantirish motivlari, o'zaro hamkorlikning "muvaffaqiyatli" sherigi bo'lishning semantik munosabatlari, shuningdek, aloqa qadriyatlari va maqsadlari bilan shakllanadi. Kognitiv komponentga odamlar o'rtasidagi munosabatlar, sohadagi bilimlar va o'quv jarayonida olingan maxsus psixologik bilimlar, shuningdek, o'zaro hamkorlik, ijtimoiy-pertseptiv qobiliyatlar, kommunikativ salohiyatni shakllantiradigan shaxsiy xususiyatlar kiradi.

Kommunikativ kompetentsiyani iivojlantiishdagi zamonaviy pedagogik yondashuvlar:

1. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: Bu yondashuv o'quvchining shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga oladi. Uning asosiy maqsadi - o'quvchining shaxsiy rivojlanishini ta'minlash.

2. Kompetensiyaviy yondashuv: Bu yondashuv o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Unda nazariy bilimlardan ko'ra amaliy ko'nikmalarga ko'proq e'tibor qaratiladi².

3. Akmeologik yondashuv: Bu yondashuv o'quvchilarning eng yuqori rivojlanish darajasiga erishishini ta'minlashga qaratilgan. Unda o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga e'tibor qaratiladi.

O'quvchilada kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish usullari:

1. Interaktiv usullar: Interaktiv darslar, guruhli ishlar va muhokamalar o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi¹.

2. Rolli o'yinlar: Rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda o'zini tutishni va muloqot qilishni o'rganadilar.

3. Media texnologiyalar: Zamonaviy media texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Usullarni takomillashtirish yo'llari:

1. O'qituvchilarni tayyorlash: O'qituvchilarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar va usullar bo'yicha tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

2. Ta'lim resurslarini yangilash: Zamonaviy ta'lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanishni ta'minlash zarur.

3. O'quvchilarning faol ishtiroki: O'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish va ularning fikrlarini inobatga olish muhimdir.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida maktab o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish uchun interaktiv metodikalar. Bu metodikalar o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Interaktiv metodikalar

1. Interaktiv Darslar:

Interaktiv darslar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bu darslarda o'quvchilar guruhlarda ishlaydilar, muhokamalar o'tkazadilar va turli vazifalarni bajaradilar. Bu usul o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

2. Rolli o'yinlar:

Rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda o'zini tutishni va muloqot qilishni o'rganadilar. Bu metodika o'quvchilarning ijtimoiy va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samaralidir².

3. Debatlar:

Debatlar o'quvchilarning fikrlash va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu usul orqali o'quvchilar o'z fikrlarini asoslashni va boshqalarning fikrlarini tushunishni o'rganadilar³.

4. Keys-stadi:

Keys-stadi metodi o'quvchilarni real hayotdagi muammolarni tahlil qilishga va ularni hal qilishga o'rgatadi. Bu usul o'quvchilarning muloqot va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhimdir¹.

5. Media texnologiyalar:

Zamonaviy media texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan,

videokonferensiyalar, onlayn muhokamalar va boshqa interaktiv vositalar orqali o'quvchilarning muloqot ko'nikmalari rivojlanadi.

O'smirlarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish samaradorligini monitoring qilishda biz kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishning quyidagi darajalarini aniqladik: yuqori, o'rta va past.

Yuqori darajadagi ko'rsatkichlar quyidagilardir: o'qituvchilar va tengdoshlar bilan muloqot qilishning barqaror motivlarini shakllantirish, sheriklarning harakatlariga e'tibor berish, aloqalar chastotasi, hissiy-shaxsiy, vaziyat-ishbilarmonlik va munosabatlar shaklida ifodalangan o'zaro ta'sirning tashabbuskorligi, faolligi va maqsadliligi. ekstrasituatsion aloqa, dialog va monologda nutq qurilishining xilma-xilligi va izchilligi, muloqot normalarini egallash, ijodiy yondashuv.

O'rtacha darajadagi ko'rsatkichlar: muloqotning shaxsiy, ish-bilarmonlik va kognitiv motivlarining situatsion ko'rinishlari, ma'lum muloqot normalarini o'zlashtirish, sheriklarning harakatlariga vaziyatli e'tibor, nutq o'zaro ta'siriga kirishda shaxsiy tashabbusni rag'batlantirishning beqarorligi, nutq konstruksiyalari va shakllarining bir xilligi. gaplar, ijodiy yondashuv elementlarining shakllanmaganligi.

Past darajadagi ko'rsatkichlarga quyidagilar kiradi: kattalar va tengdoshlar bilan muloqot qilishning shakllanmagan motivlari, aloqa me'yorlarining yo'qligi, sheriklarning harakatlariga e'tibor bermaslik, aloqa o'rnatishdagi qiyinchiliklar, aloqa holatini tahlil qilmasdan kommunikativ nutq harakatlari, past nutq xususiyatlari, nutqning bir xilligi. iboralar qurilishi, ijodiy yondashuvning yo'qligi.

Kommunikativ kompetentsiya darajasini aniqlash uchun kuzatuv usulidan, shuningdek, juftlikda ishlashda o'smirlarning muloqotini qurish tahlilidan foydalaniladi

- Matnni o'qing, uni boshqa talabaga aytib bering va savollar bering.
- Har bir matnni mustaqil o'qing va u bo'yicha bir-biringizga savollar bering.
- Endi tasavvur qiling, men mashhur olimman, sizni qiziqtirgan savollarni bering.
- Endi men sizga hikoyaning nomini aytib beraman, uni davom ettirish uchun siz navbatma-navbat turishingiz kerak.
- Dunyoda juda ko'p sirlar va sirli xodisalar mavjud. Endi men olimlar orasida haligacha bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan bir muammoni nomlayman. Bu haqda nima deb o'ylaysiz, bir-biringizga sabablaringizni ayting, bahslashing.

Shuningdek, o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning mavjud metodologiyasini tahlil qilish uchun o'qituvchilarga quyidagi savollar berildi:

Siz sinfda o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishni maqsad qilganmisiz?

Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun qanday ish usullari va shakllaridan foydalanasiz? Qancha vaqtda? Sizningcha, ular samaralimi?

Xulosa qilib aytganimizda hozirgi vaqtda psixologik-pedagogik adabiyotlarda ta'lim-tarbiyaviy muloqot muammosiga katta e'tibor qaratilmoqda, uning ta'lim jarayonida shaxsning umumiy madaniyatini va uning alohida tarkibiy qismlarini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish jihatlari ochib berilgan; Ta'lim muloqoti - ta'lim jarayonining teng huquqli ishtirokchilari o'rtasidagi muloqot va ijodiy o'zaro ta'sirning universal vositasi. Ta'lim muloqotining asosini dialogik o'zaro ta'sir tashkil etadi, biz uni maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyat deb hisoblaymiz, bu jarayonda o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlariga shaxsiy ma'no beradigan sub'ektivlik tajribasini oladilar. Maktab ta'limida o'quv muloqotini tashkil etishning har xil turlari va usullari foydalaniladi.

Interaktiv metodikalar zamonaviy ta'limda o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu metodikalar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ularning muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR:

1. Djumanov, Sh., & Xolikulova, S. (2022). Talabalarda kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirish imkoniyatlari. *Sovremennye innovatsionnye issledovaniya aktualnye problemy i razvitie tendensii: resheniya i perspektivy*, 1(1), 513-515.

2. Otamuratov, R.U. (2022). O'smirlardagi kasbiy o'zligini anglashidagi xavotirlanishning psixologik xususiyatlari. *Fanlararo tadqiqotlar uchun Markaziy Osiyo tadqiqot jurnali (CARJIS)*, (Maxsussoni 1), 49-54

3. Abduvakilovna, Karakulova Umida, and Ravshanova Xurshida Xusanovna. "O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishiga oilaviy nizolarning ta'siri." *Journal of new century innovations* 19.2 (2022): 91-94.